

Jodendom is zowel religieus als seculier

Door Rabbijn Elisa Klapheck

Eén van oprichters van Beit Ha'Chidush noemde deze nieuwe joodse beweging ooit een „de-assimilatieproject“. Nu is Beit Ha'Chidush een vereniging met leden. Wat betekent deze notie van 'terugkeer uit assimilatie' voor de criteria van het lidmaatschap? Onlangs werd hierover een interessant debat gevoerd, dat met name ging om mensen met een „joodse familieachtergrond“, zoals het hebben van een joodse grootouder.

In het debat werd het snel duidelijk, dat men intuïtief mensen wilde verwelkomen die naar het jodendom willen „terugkomen“, al is hun lotsverbondenheid met het jodendom vol met breuken en ambivalenties. Dit in tegenstelling tot mensen die om theologische redenen tot het jodendom willen toetreden. Daar reageerde men heel aarzelend op.

Zou je nu kunnen zeggen, dat bij 'terugkomen', de klassieke familie-oriëntering van het jodendom meespeelt? Of zelfs nog archaischer: wie bij de 'stam' hoort, mag meedoen, de anderen laat je voelen dat ze er toch nooit echt bij zullen horen, hoe veel moeite ze ook doen. Zo simpel ligt het niet. De discussie over 'terugkeer' is een fenomeen dat behalve bij de *conversos* uit Spanje, nooit zo acuut in de joodse geschiedenis is geweest als nu.

Het idee van 'terugkeer' heeft consequenties voor de interpretatie van de joodse traditie in de westerse, post-moderne maatschappij van de 21e eeuw. Het prototypische verhaal gaat zo: twee of zelfs drie generaties terug hebben grootouders of overgrootouders besloten het jodendom te verlaten. Sommigen werden christenen, anderen sloten zich aan bij de groeiende meerderheid van de nergens bij aangesloten atheïsten. Het resultaat was, dat men niet meer bij 'de minderheid' hoorde, maar zich tot de meerderheid kon rekenen. Maar de kleinkinderen of achterkleinkinderen voelen zich 'in de meerderheid' niet op hun gemak en willen terugkeren naar het jodendom. De Shoa en de doorwerking ervan in de naoorlogse generaties is zeker een reden waarom sommigen zich betrokken voelen bij het jodendom, of zich zelfs 'joods-voelen'. Af en toe gaat dit zelfs gepaard met een problematische 'slachtoffer-identiteit'. Maar meestal liggen de motieven toch anders. Het is een woelend gevoel, een geestelijke onrust, een voortdurende belangstelling die velen van deze mensen niet terzijde kunt schuiven.

in de details van de terugkeer ligt een boodschap over de inhoud van het joods-zijn van vandaag

Volgens mij moeten we aan deze onrust veel meer aandacht schenken om te begrijpen wat het - behalve de 'bloedband' - is, dat iemand aan het jodendom bindt en misschien zelfs 'een terugtrekkende beweging' maakt naar dat jodendom. Want in de details van de terugkeer ligt een boodschap over de inhoud van het joods-zijn vandaag.

Vaak is het niet het 'geloof' in God, zijn het niet de diensten in de synagoge en ook niet de joodse wetten, de Halacha in haar orthodoxe of liberale interpretatie, waar deze mensen naar willen terugkeren. Alhoewel soms wel een element daaruit de symbolische waarde krijgt van de terugkeer. Zo ken ik mensen met een joodse achtergrond die hun zoektocht naar een joods leven begonnen met bewust geen varkensvlees meer te eten, niet omdat ze 'gelovig' waren, maar omdat ze het eten van varkensvlees beschouwden als de meest authentieke uitdrukking van een gojish leven.

„Jullie zullen niet zoals andere volkeren zijn...“

Wat is het dan wel, wat door de generatie's heen kan opwoelen, al ligt de joodse oorsprong soms ver terug? Het is na mijn inschatting, een andere blik op het mens-zijn, die uit het 'anders-zijn' van joden voortvloeit. Door het horen bij het jodendom zie je de maatschappij in haar geheel anders. In het joods-zijn gaat het niet zo zeer erom hoe je in God gelooft, maar meer, wat je van mensen verwacht - welke eisen je stelt aan het mens-zijn. Jodendom is een geïnstitutionaliseerd 'anders-zijn'. Dit staat al in de Torah: „Jullie zullen niet zoals andere volkeren zijn...”

De rituele joodse praktijk is een structuur voor dit anders-zijn. Het resultaat is dat men joden zowel als niet-joden vanuit een ander perspectief leert zien. 'Anders te zijn' dwingt iemand tot een veel diepere radicaliteit ten opzichte van ethiek, geestelijke onafhankelijkheid, morele verantwoordelijkheid dan de comfortabele positie van ingebed zijn in de meerderheid. De ethische dynamiek van het jodendom, die door het ingebouwde anders-zijn ontstaat, leidt tot een kritische distantie tegenover elke *Zeitgeist*, elke *mainstream* – ja zelfs tot een ambivalentie tegenover een onkritisch jodendom. Ze zorgt tegelijkertijd voor meer alertheid in het leven, meer nadenken en daardoor ook meer betrokkenheid.

Een rijke schat aan ervaringen

Dit anders-zijn wordt op talloze individuele manieren beleefd. Vooral mensen met een gebroken joodse achtergrond, die de joodse traditie niet met de paplepel binnen kregen, moesten soms boeiende eigen wegen inslaan voordat zij hun anders-zijn beseften en er woorden aan konden geven. Hierin ligt naar mijn mening een rijke schat aan ervaringen, die mede contouren geeft aan een vernieuwd Europees jodendom.

In die individuele zoektochten naar het jodendom ligt tegelijkertijd ook het begin van de 'individuele religie'. In de bijbelse verhalen kom je dat al tegen en ze zijn daarmee het begin van een beschaving die radicaal bij de ervaringen van het individu aansluit. Het entree, de eerste *Bracha* (zegen) van het 18-gebed (het joodse hoofdgebed: *Shmone Esre*) maakt het al duidelijk. Het spreekt van de „God van Abraham, de God van Sarah, de God van Isaak, de God van Rebekka, etc. ”. Deze formulering spreekt niet van de “God van Abraham, Sarah, Isaak, Rebekka, etc.” Want alle voorouders hebben God anders beleefd. Tegelijkertijd is deze eerste *Bracha* bedoeld voor de “God van de generaties” (*Avot*), want men verbindt zich aan alle generaties tot aan Abraham en Sarah. Dat wil zeggen, dat men zichzelf een plaats geeft in het voortbestaan van de generaties en daarbij de verschillende ervaringen van de generaties die voor je leefden eert en respecteert – en ook vrede hebt met beslissingen genomen door ouders, grootouders en overgrootouders voordat je eigen leven begon.

het gaat om een voortgezette openbaring door de ervaringen van het mens-zijn

Ook bij een hedendaags jodendom, dat de mens hier en nu aanspreekt, gaat het niet om een kant-en-klare religie, om een kant-en-klaar Godsbegrip dat ooit werd geopenbaard en waarin iedereen nu moet “geloven”. Integendeel, het gaat om een voortgezette openbaring door de ervaringen van het mens-zijn, met een oorsprong in een anders-zijn dan de meerderheid, maar met steeds nieuwe ervaringen waarmee een zich voortontwikkende beschaving vorm krijgt. Zo zie ik als rabbijn het jodendom – het is zowel religieus (zich terugverbindend aan de God van de generaties voor ons) als ook seculier (werelds, op de maatschappij in het hier en nu gericht). Vanuit een joods perspectief is er geen onderscheid tussen religieus en seculier.

(Artikel in 'Chidushim', december 2005)